

ישראליתנהו אפילו למעבר מינייהו קתא דסכיני' – נראה שנקטו קת של סכין כדי להמחיש יציאתם המוחלטת לחולין, שהרי הסכין הוא ההפך הגמור למזבח שאסור להניף עליו ברזל, שזה מאריך וזה מקצר. וזה המכוון לומר שעצמות עולה שכולה כליל על המזבח, אם פרשו ונזרק הדם – יצאו לגמרי מקדושתם.

יכולן שפקעו מעל גבי המזבח – לא יחזיר' – בכלל זה עצמות וגידים שהעלם כשהם מחוברים, שאעפ"י שתחילת דינם לעלות ולהיקטר, אם פקעו מעל גבי המזבח – אין מחזירין. ומקור הדבר כמו שאמרו לעיל ועשית עלתיך הבשר והדם – עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי גידין ועצמות (עפ"י קרן אורה).

א. יש להעיר שדרשה זו לא נאמרה אלא לת"ק דברייתא דלעיל, ולשיטתו אף בפירשו דינם לעלות (לפרש"י) וצריך קרא למעט פוקעין גם כשהעלן מלכתחילה כשפירשו. ואולם רש"י כאן כתב שהעלן מחוברים, כי הרי לרש"י תנא דמתניתין סובר כרבי, כברישא, ולרבי כשפרשו צריך להורידם, ומוכרח שמדובר כשהעלן מחוברים, ועל זה חידש התנא שאם פקעו – לא יחזיר.

ומקור דין זה לרבי אינו ממיעוט הכתוב, שהרי רבי ממעט מהכתוב הזה עצמות וגידין שפרשו שאסור להקטירם, אלא לדידיה סברא היא, שכשם שאם פרשו בעודם בקרקע לא יעלו, כמו כן אם פרשו על המזבח ופקעו – אינו מחזיר, אלא שבאופן זה שעלו כשהם מחוברים, כתב רש"י שאין צריך להחזיר, הא אם רוצה – מחזיר (כמו שכ' בתוס' בשיטת רש"י). ודוק לת"ק שנתמעט מן הכתוב ד'ועשית עלותיך...' נראה שנתמעט לאיסורא, שאין לעשות עולה אלא 'הבשר והדם'.

ולפי זה מה שאמר רבי 'פירשו, אפילו הן בראש המזבח ירדו' לרש"י אין הכוונה כשפרשו כשהן שם שאז אין מורידן, אלא פרשו בקרקע דוקא. ודלא כשיטת התוס' דלעיל. ומדויק לפי"ז לשון רש"י (פה: ד"ה פירשו) 'שחלצו מן הבשר לפני העלאתו לא יעלו...' – כי לענין האיסור להעלותם, שעל זה דיבר רבי – דוקא אם פרשו קודם ההעלאה, אבל אם העלם מחוברים ופרשו – מותר להחזירם אם ירצה. אך לפי"ז דברי ר' זירא שאמר 'לא שנו אלא שפירשו כלפי מטה' (ע"ש ברש"י) היינו לענין שאין צריך להחזירם, אבל איסורא ליכא. ודוחק.

ובזבח תודה (ד"ה אמר רבה) כתב בשיטת רש"י שגם אם פרשו על גבי המזבח, ואפילו פרשו לכיוון המערכה – ירדו לרבי. וצריך לומר לשיטתו שמש"כ רש"י כאן 'אין צריך' ולא כתב איסור – לפי שמדובר שפקעו כשכבר התעכלו קצת באש (כדמשמע ברש"י), וכבר נעשו לחמו של מזבח. אך אין צורך בכך, שהוא עצמו צידד שדברי רש"י מוסבים רק על גחלת, שאין בהם איסור להחזירם, ע"ש.

ב. על מה שכתב רש"י שמדובר גם על הפסולין שאם עלו לא ירדו – יש חולקים וסוברים שהפסולין שעלו והתחילה האש למשול בהן – אם פקעו מעלן שוב. ע' משנה למלך פסוה"מ ג, ט; קרן אורה; זבח תודה; חזו"א יט, מ.

(ע"ב) 'ברגלים דנפיש קרבנות דקדמי אתו ישראל – מאשמורת הראשונה' – פרש"י (ביומא כ):
משום ריבוי הקרבנות רב הדשן במערכה וצריך להעלותו לתפוח, לפיכך צריך להקדים לתרום. ויש מפרשים, מפני שהיו בעזרה רוב קרבנות ורוב עם והיה שם דוחק גדול, לא היו יכולים לעבור שם להוציא הדשן, לפיכך מיהרו לתרום מאשמורת הראשונה כדי להשלים הוצאת הדשן קודם קריאת הגבר (תורא"ש ותור"י הלבן יומא שם).

דף פז

'פירשו קודם חצות והחזירין לאחר עמוד השחר...' – האחרונים ז"ל הקשו מדוע אם פקעו יחזיר [לרבה עד חצות שני ולרב חסדא לעולם, כמו שכתב רש"י], למה לא נפסלו בלינה בעמוד השחר, ושוב

כשיפקעו אחר כך ודאי לא יחזירם, כדין הפסולים שאם ירדו – לא יעלו. בספר קרן אורה יצא לידון בדבר החדש; שאין פסול לינה לאחר ששלטה בהם האור. והחזון-איש (יט, מג) הקשה על כך מסוגיא בכריתות (יד). וצידד לחלק בין משלה האור ברובו שאין נפסלין בלינה, למשלה במקצתו (וכן צידד באהיעור ח"ב כו, ט. ע"ש). או שמא שונה דין שרירי, שנחשבים כמעוכלים הלכך אין בהם פסול לינה. וע"ש עוד.

עוד על חידוש זה, שאין פסול לינה באברים שמשלה בהם האור – ע' מקדש דוד ו; בית ישי קכ.

'אמר ליה רב פפא לאביי: וכי מאחר דשלחו מתם... רבה ורב חסדא במאי פליגי? אמר ליה: בשמנים' – קשה, אם כן מדוע הוצרכו לדבר על אברים שפרשו קודם הצות והחזירן אחר הצות, הלא אפילו הם על המזבח, כיון שהם שמנים באותה שעה אין צות עוכלתן, ונחלקו האם הצות ליל שני עוכלתן או עמוד השחר. [וקשה בסברא לומר שהדין שבשמנים אין עיכול אמור רק כשפרשו מן המזבח, אבל כשהם על המזבח נידונים כשרירי] (עפ"י פנים מאירות).

וכן העיר בחזון איש (כ (ב) ג), וכתב שמשמע שכל שנמצאים על המזבח בשעת הצות, אעפ"י שנעשו שרירי רק לאחר הצות – נחשב זה לעיכול. ורק אם בשעת הצות לא היו שרירי וגם לא היו על המזבח – רק אז אינם כמעוכלים.

והעיר שם עוד, מדוע נקטו 'שמנים' ולא אמרו שהיה בהם ממש בשעת הצות. ואם כי היה ניתן לפרש דהיינו הך, אין במשמע כן מרש"י.

לכאורה נראה לפרש שאכן לפי אביי לא נחלקו רבה ורב חסדא בפרשו אלא באברים שמנים שלא נתיבשו אלא לאחר הצות או לאחר עלות השחר [ואולם בחצות שני כבר אינם שמנים, שאם כן שמנוניתם מבטלת עיכול דחצות שני], ודלא כדאמר בתחילה. או שאמנם נחלקו בפרשו והחזירן אך שאלת רב פפא היתה כיצד ליישם עיקר מחלוקתם לפי מאי דנקטינן שחצות עושה עיכול אף מחוץ למזבח, ועל כך אמר בשמנים.

ובזה יש להסביר את השמטת הרמב"ם לדין שמנים, ולא כתב כלל כרבה או כרב חסדא – כי פסק כסתמא דגמרא שרבה ורב חסדא נחלקו בפרשו ודלא כאביי, וכיון שדעת הרבים הסכימה לרב יוסף, שוב נדחו דברי רבה ורב חסדא מהלכה. [וב'חק נתן' הסביר השמטת הרמב"ם, שרב יוסף אינו סובר לחלק בין שמנים לכחושים, ולדעתו בכל אופן צות עוכלתן, בין בשמנים בין בכחושים. ופסק הרמב"ם כמותו, לפי ששלחו מתם הלכתא כרב יוסף. וצ"ב בדבריו, הלא לפי אביי אין רבה ורב חסדא סותרים כלל למעריב ולבר קפרא, ומנין לנו לנטות מדברי אביי. אך להנ"ל ניחא, דסתמא דגמרא אינה סוברת כאביי בהעמדת מחלוקת רבה ורב חסדא בשמנים].

עוד היה נראה לפרש בפשט הגמרא שלשון 'פרשו' לא מצאנוהו בכל הסוגיא לגבי פקיעה מהמזבח, אלא או בגידין ועצמות שפרשו מן הבשר או בפרישה מהמערכה מעל המזבח (כדלעיל: 'פירשו כלפי מטה'). ועל כן מפרש אביי לשון 'פרשו', שמדובר באברים שבגלל פרישתם מהאש קודם צות על כן לא נתיבשו לגמרי עד אחר הצות.

וע"ע במובא בגליונות קה"י. ובקרן אורה סיים: 'ואין הדברים ברורים אצלי עד יבא הכהן מורה ואוכה לבקש תורה מפיו'.

– אף על פי שבדרך כלל אין מעמידים דברי האמוראים באופן מסוים כדרך שעושים אוקימתא בדברי התנאים, מפני שהאמורא יש לו לפרש דבריו יותר – מצינו בכמה וכמה מקומות שפרשו בגמרא דברי האמוראים והעמידום באופן מסוים הגם שסתמו דבריהם, כמו כאן (עפ"י יד מלאכי א, נג. והביא כמה דוגמאות).

'לשלחן מדמינן לה...' – וסברה היא לדמות המזבח לשלחן, ולא לשאר כלי שרת שלינה פוסלת בהם, לפי ששניהם קבועים ועומדים, בניגוד לשאר כלים (חק נתן בשם תוס' חיצונית).

בגליונות קה"י נראה כמסתפק בדין שאר כלי שרת, שלפי הצד שמזבח כשולחן, אולי גם בשאר כלים לא ייפסל בלינה. וצ"ע, הלא אמרו לעיל (כ.) שמימי הכיור נפסלים בלינה, הגם שהם בתוכו. וצריך לחלק בין מזבח ושולחן לכיור. ואפשר שהחילוק הוא בין דברים שנתניתם על הכלי אינה אלא אמצעי והכנה לעבודה, ובין דברים שהנתניתם עצמה היא תכלית כשלעצמה, כגון שולחן ומזבח. ולפי"ז אם נתן על השולחן דברים אחרים שאינם מיועדים לשולחן – ייפסלו בלינה. וכן נקט בפשטות באגרות משה (ח"א קדשים ה,ג. וע"ע בשו"ת בית זבול ח"ב כה,ט).

'אינ לי אלא מזבח, כבש מנין? תלמוד לומר את המזבח...' – בספר ליקוטי הלכות נקט כדבר פשוט שיסוד וסובב מקדשים כראש המזבח, שודאי נחשבים כמזבח יותר מהכבש, ואין צריך לימוד מיוחד על כך. ובספר אבי עזרי (פסוה"מ רביעאה ג,יא) תמה על כך מדברי התוס' ביומא (מה:): שאין הדין כן ביסוד. ע' בחזון איש (יט,כג) שנקט בפשיטות שיסוד וסובב דינם כמזבח לקדש פסולים. ואולם להלן (סקכ"ח) הביא במוסגר את דברי התוס' ביומא הנ"ל, שאין יסוד מקדש. וע"ע פנים מאירות צאן קדשים וחק נתן כאן; חדושי ר' שמואל פסחים טו (עמ' פא). ובמצוין לעיל סה, אודות הכבש ויסוד והסובב, לענין מה הם נחשבים כמזבח.

(ע"ב) 'ואי אמרת אויר מזבח כמזבח דמי, עולת העוף דפסלה במחשבה היכי משכחת לה הא קלטת

מזבח' – ערש"י. מבואר שנקטו בגמרא בפשיטות שכל מחשבה בדבר שאינו פוסל בפועל את הקרבן – אינה מחשבה הפוסלת, הגם שחשב על הקטרה שאינה מרצה [שהרי הפסולים אע"פ שלא ירדו אינם מרצים, כמובא לעיל פג], והרי חשב לפסול את הקרבן בלינה למ"ד לינה מועלת בראשו של מזבח, אלא שמ"מ כיון שהם על המזבח – לא ירדו ממנו. ויש לתמוה הלא מחשבת פיגול היא מחשבה הפוסלת מצד עצמה גם באופן שאילו היה מקיים את מחשבתו בפועל לא היה נפסל, שהרי כשחושב להקטיר למחר פסל אע"פ שהקטרה למחר אינה פוסלת את הקרבן. וצריך עיון. (מתוך מכתב מהגר"י קוסובסקי בשו"ת אחיעזר ח"ד צד).

לכאורה י"ל על פי מה שצדד החזו"א (זבחים יט,מד) שגם למ"ד לינה מועלת בראשו של מזבח, לא חל פסול לינה אלא כשירדו מן המזבח. ולפי"ז מובן שאם אויר מזבח כמזבח הרי לפי מחשבתו אין כאן דבר הפוסל כלל וכלל, והקרבן כשר ומרצה. ואולם אין חידוש זה ברור ומוסכם על הכל – ע' בקהלות יעקב (זבחים כג,ג).

דף פח

הערות וצינונים

'דאי סלקא דעתך אויר מזבח לאו כמזבח דמי, חטאת העוף היכי מזה מדמה... שאר פסולים היכי זריק להו מדמה...' – לכאורה יכול היה להקשות מכל הפסולין ששנינו בהם אם עלו על המזבח לא ירדו, והלא צריך להגביהם ליתנם על גבי המערכה, ואם אויר מזבח לאו כמזבח דמי, נמצא כשמגביהם מורידם מהמזבח ושוב לא יעלו.

אמנם תלוי הדבר בבעיה במסכת מנחות (כו) האם כשר לסדר מערכה על גבי האברים. ונראה שהדבר תלוי במחלוקת בין החכמים (בסוטה טז לענין הקדמת עפר למים, ע"ש), ולכך לא פשט משם כי היה יכול לדחות לפי הדעה הסוברת שאין צריך להגביהם אלא עושה מערכה על גביהם (דובב מישרים ח"ג כג).

'כי קאמר דתלנהו בקניא, מאי' – כלומר, האדם עומד על קרקע העזרה ותולה את הפסולין בקצה הקנה, וראש הקנה מגיע לאוירו של מזבח.